

13. Schabas W. An Introduction to the International Criminal Court. 5th ed. Cambridge : Cambridge University Press, 2017. 612 p. (Шабас В. Вступ до МКС)

14. Cryer R. et al. An Introduction to International Criminal Law and Procedure. 4th ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2019. 585 p. (Краєр Р. та ін. Вступ до міжнародного кримінального права і процесу)

15. Звіти Офісу Генерального прокурора України щодо розслідування воєнних злочинів. Київ, 2023–2025. 120 с.

Костишева Тетяна Іванівна

доцент кафедри кримінальної юстиції
навчально-наукового інституту права
та психології НАВС, кандидат
юридичних наук

Костишев Олександр Іванович

науковий співробітник науково-
дослідної лабораторії з проблем
державотворення та
правозастосування навчально-
наукового інституту права та
психології НАВС, кандидат
юридичних наук

ДОТРИМАННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

За Конституцією України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1].

В Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані [1].

Конституція України та Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) гарантує кожному забезпечення права на свободу та особисту недоторканність [1].

Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом [1].

Основний Закон України визначає, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України [1].

В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень.

Термін «воєнний стан» вживається у значенні, наведеному в Законі України «Про правовий режим воєнного стану».

Проте, відповідно до Основного Закону держави - право на свободу та особисту недоторканність, передбачене ст. 29 Конституції України, не може бути обмежене [1].

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод закріплює право на свободу та особисту недоторканність, відповідно до якого кожен має право на свободу та особисту недоторканність.

Нікого не може бути позбавлено свободи, крім випадків і відповідно до процедури, встановленої законом [2].

У пункті «с» вказаної вище статті однією з таких підстав зазначено законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення, або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення.

Відповідно до практики ЄСПЛ судовий контроль має на меті мінімізувати ризик свавілля; судовий контроль впливає з правовладдя - одного з засадничих принципів демократичного суспільства, який згадується в преамбулі Конвенції (рішення у справі *Brogan and Others v. the United Kingdom*).

У мотивувальній частині рішення від 19 червня 2024 року № 7-р(П)/2024 Конституційний Суд України наголосив на тому, що конституційне право на свободу та особисту недоторканність є одним з невіддільних прав, особливо цінним для кожної людини і суспільства загалом, яке потребує посилення гарантій захисту для унеможливлення свавільного позбавлення свободи людини. Тому держава зобов'язана запроваджувати юридичне унормування, яке забезпечить людину від свавільного позбавлення свободи та відповідатиме конституційним нормам і принципам [4]

Конституційний Суд України ухвалив, що «свобода (вільність) людини а рїогї є визначальною та прїоритетною для шанування державою загалом, органами державної влади, органами місцевого самоврядування, іншими суб'єктами»; «конституційна презумпція людської свободи обумовлює потребу обґрунтування будь-якого істотного її обмеження з боку держави» [5].

Конституційний Суд України зазначає на юридичну позицію, згідно з якою право на свободу та особисту недоторканність не є абсолютним і може бути обмежене, але таке обмеження має здійснюватися з дотриманням конституційних гарантій захисту людських прав, тобто воно можливе лише на підставах та в порядку, які визначені в законі, і повинно мати правомірну мету та бути домірним.

Конституційний Суд України виходить із того, що «приписи ст. 29 Конституції України допускають застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою як обмеження конституційного права на свободу та особисту недоторканність. Однак таке обмеження має бути

домірним і не порушувати гарантії захисту зазначеного конституційного права людини від свавільного втручання у разі застосування до неї запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, які полягають у тому, що нікого не можна тримати під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставі та в порядку, встановлених законом» [44].

Рішенням Конституційного Суду України від 01.04.2026 р. визнано такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною), ч. 5 ст. 615 КПК України, згідно якої у разі неможливості проведення підготовчого судового засідання обраний слідчим суддею, керівником органу прокуратури під час досудового розслідування запобіжний захід у вигляді тримання під вартою вважається продовженим до вирішення відповідного питання у підготовчому судовому засіданні, але не більше ніж на два місяці [6].

Згідно зі сталим розумінням принципу верховенства права одним із його складників є юридична визначеність, що вимагає, серед іншого, чіткості та зрозумілості норм права, зокрема в аспекті передбачності їх змісту та правовідносин, які будуть урегульовані цими нормами.

Регламентуючи особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану, держава має враховувати, що в цих умовах, безперечно, можливим є виникнення обставин, які об'єктивно унеможливають своєчасне проведення підготовчого або іншого судового засідання.

Право на свободу є беззаперечною конституційною цінністю та належить до основоположних прав і свобод людини і громадянина, що перебувають під захистом держави.

Такий захист може бути ефективним за умови впровадження дієвих законодавчих механізмів запобігання свавільному позбавленню свободи та неправомірному порушенню особистої недоторканності.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. Верховна Рада України: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#text>;
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод з протоколами/(Європейська конвенція з прав людини), ратифікована Україною 17.07.1997 Верховна Рада України: [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text;
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. Верховна Рада України : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#text>;
4. Рішення Конституційного Суду України від 19 червня 2024 року № 7-р(II) /2024 року;
5. Рішення Конституційного Суду України від 22 червня 2022 року № 5-р(II)/2022;

6. Рішення Конституційного Суду України від 1 квітня 2026 року у справі № 3-162/2024(327/24).

Кубарєва Ольга Володимирівна
професор кафедри кримінальної
юстиції навчально-наукового
інституту права та психології
НАВС, кандидат юридичних наук,
доцент
Капустинський Максим Вікторович
суддя Енергодарського міського
суду Запорізької області,
доктор філософії в галузі права

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ІЗОЛЯЦІЙНИХ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ ЩОДО ОСІБ, ВИЗНАЧЕНИХ У П. 2 Ч. 1 СТ. 480 КПК УКРАЇНИ

Як зазначає Конституційний суд України (далі – КСУ) особиста свобода є природним станом людини, тоді як арешт чи тримання під вартою означає виняткове становище, яке конституційно допускають тимчасово і за наявності в кожному випадку юридичних та фактичних підстав, які мають бути встановлені (перевірені) судом. При цьому гарантії права на свободу та особисту недоторканність полягають насамперед у судовому контролі (і за його наслідками – у мотивованому рішенні суду), який конституційно уможливорює тримання особи під вартою, а також у тому, що тримання під вартою може бути застосоване лише на підставах і в порядку, установлених законом [1]. Щодо застосування окреслених заходів відносно осіб, визначених у п. 2 ч. 1 ст. 480 КПК України, то національне законодавство передбачає додаткові гарантії, що окрім судового контролю, передбачають контроль з боку інших органів судової влади, які уповноважені надавати згоду їх застосовувати до представників Феміди, дотримуючись при цьому балансу між незалежністю суддів та їхньою відповідальністю перед суспільством.

Поруч з цим згода Вищої ради правосуддя (далі – ВРП) на затримання судді чи утримання його під вартою чи арештом певна річ не означає застосування запобіжного заходу до судді. Принагідно зауважимо, що спостерігається тенденція до зменшення звернень щодо отримання згоди на застосування ізоляційних запобіжних заходів до судді. Так, у 2024 та 2025 році до ВРП надійшло 5 та 8 подань про надання згоди на утримання суддів під вартою (у 2023 році – 16), за результатами розгляду яких ухвалено 4 та 6 рішень про надання згоди на утримання суддів під вартою (у 2023 році – 15) [2]. Можемо припустити, що в такому разі має місце обрання інших запобіжних заходів стосовно даної категорії осіб.